

Ad infinitum:

Snil o živoucím, horkém, skrytém srdci, které mělo granátovou barvu v polostínu lidského těla dosud bez tváře a bez pohlaví.¹

Starí Egypťané věřili, že duše má mnoho částí. Jednou z těchto částí bylo i srdce, sloužilo jako svědectví o životě svého nositele. Právě skrze srdce mohl být člověk připuštěn na onen svět. V srdci se skrývala opravdová a nejčistší povaha člověka. Dodnes se něco z tohoto pohledu zachovalo. Srdce je přece symbolem opravdové lásky a upřímnosti, ne nadarmo se v angličtině říká *learn by heart*, tedy naučit se skrze srdce. V Borgesově povídce *Kruhové zříceniny* se setkáváme s mágem, který si vysní celého člověka a začíná právě srdcem, jakoby srdce bylo sídlem podstaty člověka a tedy i jeho vůle.

V naší době se kloníme k tomu, že lidské vědomí sídlí v mozku. Všechny naše myšlenky, činy, názory a pohledy vycházejí z tohoto podivného orgánu. Stále toho o něm víme poměrně málo, stále není jasná role, jakou hraje v našem rozhodování, myšlení a zapomínání. Právě otázka, jakým mechanismem se rozhodujeme byla předmětem kontroverzního experimentu Benjamina Libeta. Ten dospěl k závěru, že se nejprve rozhodujeme neuvědoměle a pak si teprve své rozhodnutí uvědomíme. Tím vyvstává palčivá otázka: jak mohu mít svobodnou vůli, když se rozhoduji neuvědoměle? Jak se mohu rozhodnout svobodně, jestliže moje myšlenky ke mně jakoby připlouvají z šedé a bílé hmoty mozkové?

Když dovedeme nastíněný argument ještě dále, zjistíme, že každá buňka našeho těla je živá, že existuje a že se určitým způsobem rozhoduje a podílí se na našem bytí. Lidské tělo kromě toho obsahuje množství buněk, které nemají lidskou genetickou informaci. Ty se také podílejí na fungování našeho organismu, na našich pocitech. Stačí jen zmínit například střevní mikroflóru nebo patogenní bakterie či viry. Některé z parazitů výrazně ovlivňují chování svého hostitele, například *Toxoplasma gondii* mění chování myši do té míry, že snižuje jejich strach z kočky, která je konečným hostitelem *Toxoplasmy*. Samozřejmě, že jde o myš, ale tento příklad ukazuje, že nejsme pány svého chování natolik, jak si myslíme.

A jak si vůbec myslíme? Myslíme tak, že používáme jazyk. Používáme jazyk, kterým zpracováváme a porovnáváme informace ze svého okolí, na jejichž základě se rozhodujeme. Ale samotná existence světa někde tam venku není jednoznačná. Jak poukázali někteří filozofové, mezi nimi například Immanuel Kant, nemůžeme si být jisti tím, co pozorujeme. Immanuel Kant například rozvíjel myšlenku, že na světě existují věci o sobě (*Ding an sich*), které vnímáme pomocí smyslů pouze jako fenomény. Existuje zde tedy svět, o kterém vím pouze pomocí svých smyslů, které jej zkreslují. Ale toto zjištění nemusí nutně ovlivňovat naše volné rozhodování. Rozhoduji se volně ať už na základě světa skutečného nebo domnělého. Problémem je, že já se již vždy někam rodím. Vždy již existuji v nějaké situaci, rodině, kultuře nebo, a to hlavně, jazyku. To, kam se narodím si nevybírám; jaký jazyk bude svazovat moje myšlení si také nevybírám. V těchto případech je vše ponecháno náhodě či štěstí. Tohoto problému se také dotýká lehce sám Borges, když ve své povídce *Kruhové zříceniny* připodobňuje snového Adama k biblickému, který byl stvořen z hlíny.

Stejně neohrabaný, hrubý a primitivní jako onen hliněný Adam byl snový Adam, kterého vytvořily mágovy noci.²

¹ BORGES, Jorge Luis. *Kruhové zříceniny* [online]. s. 6 [cit. 2020-04-24]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2017/ESA912/um/Borges-Jorge-Luis-Kruhove_zriceniny.pdf

² Tamtéž.

Snový Adam byl stvořen k obrazu Mága. Stejně tak je každý člověk stvořen k obrazu kultury, do které se rodí, jejíž znaky a obrazy si chtě nechtě nese v sobě samém. V závěru se dozvídáme, že Mág byl také přeludem někoho jiného. V souvislosti s tím nás může napadnout, že člověk se také stává předmětem imaginace jiných, kteří o něm přemýšlejí, soudí ho a porovnávají jeho kvality s ostatními lidmi. Jejich počínání nemám ve své moci, a když mě jejich názory zpětně ovlivní, znamená to, že nemám natolik svobodnou vůli, že vše není jen na mně.

Jestliže však skutečně nemám svobodnou vůli, jestliže se nerozhoduji *já*, jak mohu mít jakoukoliv zodpovědnost za své činy? Podobným problémům čelila náboženství, která musela nalézt střední cestu mezi vševědoucím Bohem a člověkem, který musí mít určitou míru svobodné vůle. Proč by jinak mělo smysl chovat se správně v souladu s věroukou tak, aby se dotyčnému dostalo odměny. Proč bych se měl jako věřící snažit, když Bůh již ví, co udělám? Tento problém se pokoušel zodpovědět například Boëthius, který tvrdí, že vševědoucnost Boha mě neomezuje, protože Bůh vnímá čas (v Jeho případě spíše věčnost) jinak, než já. Tento problém se netýkal pouze křesťanství, například muslimský filozof Al-Ašarí vnímá lidská rozhodnutí jako přijatá člověkem od Boha. V jeho pojetí se člověk rozhoduje tak, že si přivlastňuje (arabský pojem *iktisáb*) Boží záměry. Podobné závěry nás nemohou příliš uspokojit. Buď člověk svobodnou vůli má, nebo je Bůh vševědoucí. Dle mě žádná střední cesta neexistuje.

Přese všechno se nemůžeme vyvarovat pocitu, že jsme to skutečně my, kdo tvoříme naše myšlenky. Dokážu však přesně určit, odkud se daná myšlenka vzala? Nedokážu, myšlenky se prostě vyjeví, vystoupnou na světlo ze stínu nevědomí. Musíme poukázat na to, že podobně záhadné je to i s pamětí. Skutečně zapomínáme tak, že myšlenky úplně mizí z naší mysli? Nebo zkrátka mizí z našeho zorného pole vědomí?

Lidstvo se již od počátku věků pokouší pochopit jevy okolo sebe, ať už pomocí mýtů, náboženství nebo filosofie. Přírodní vědy sice vysvětlují původ našeho světa, ale i přesto se při procházce lesem neubráníme pocitu, že nás to jaksi přesahuje, že je v tom jistý záměr nebo systém, který nikdy nepochopíme. Nikdy naplno neporozumíme světu. Jak můžeme činit rozhodnutí ve světě, který si nevybíráme a kterému nerozumíme?

V Borgesově povídce *Alef* se hlavní hrdina podívá na devatenáctý schod ve sklepe svého známého, a tam uvidí Alef. Alef je všechno na světě viditelné z jednoho jediného bodu. V úvodu k povídce je citován *Leviathan* Thomase Hobbesa, kde se podobný fenomén označuje jménem *Hic-Stans*, nekonečnost prostoru v jednom bodě. Hlavní hrdina, sám Borges, vidí všechno, co se děje, nemůže to ale popsat, protože jazyk k tomu nemá slov. Vidí celý svět v jeho kompaktnosti, je to východ z labyrintu života, do kterého jsme vrženi. Lidská bytost se však takové příležitosti chopit nemůže, protože nás zaplaví zapomnění a my se opět pokoušíme nalézt východ. Pokoušíme se nalézt východ, avšak najdeme jej někdy?

Jako poslední myšlenku mi dovoluňte zmínit to, že to není o nalezení východu z labyrintu. Musíme si uvědomit, že když bychom TEĎ zjistili odpověď na otázku: *Máme svobodnou vůli?*, nic by se nezměnilo. Když bych zjistila s neúprosnou jasností, že svobodnou vůli nemám, nic by to na mém cítění nezměnilo. Stále bych měla pocit, že jsem to já, kdo rozhoduje. A co má tedy vlastně smysl? Smysl má bloudit *ad infinitum*.